

Špice na vánoční stromek

Připravené měl tehdy všechno. Dárky, stromeček. Na Štědrý den ještě dokoupí pár posledních drobností, knížky pro děti a špice na stromek. Jeho známý z firmy Haas a Žáček mu přinese husu. Alespoň Vánoce se musí podařit, když už se nepodařil celý ten rok.

*Marie Koukalová,
maminka. Archiv rodiny*

Rok 1948. Ten rok, ve kterém úředník brněnské Hypoteční banky Bohuslav Koukal a otec čtyř dětí nakonec přece jen skončí ve vězení. Už když se chystal ráno do města, stáli před domem.

„Tatíčku, zdá se, že nás hlídají,“ řekla mu manželka Marie, když vstával.

Měla pravdu.

„Od pěti od rána přecházejí naproti po ulici dva páni, dívají se do oken,“ dodala.

Ale Bohuslav Koukal si opravdu nechtěl kažit Vánoce. „Alespoň se nám nemůže nic stát, když nás hlídají,“ snažil se zavtipkovat. Obavy sice měl, ale nedal je najevo.

Oblékl se. Jako jindy. Jako kdyby nebyly Vánoce, jako kdyby nebyl rok 1948 a jako kdyby před domem nestáli dva tajní. Vyšel ven.

Ještě klidné Vánoce. Rodina Koukalova. Archiv rodiny

*Bohuslav Koukal.
Archiv rodiny*

vaje. Koukal zamířil do banky. Šel na oddělení, kterému šéfoval, pánové se někde ztratili. Pak seděl u náměstka ředitele Aleše Linharta. Vyprávěli si, když se pánové zase objevili. Tentokrát i s ředitelem. Vyměnili si potichu s Linhartem pár slov; ten ho varoval: „Slávku, nedělej nic protistátního!“

„Nedělám,“ odpověděl Koukal. „To ti můžu odpřísáhnout.“

Vyšel zadním vchodem, zamířil na Koblišnou ulici, ale pánové za ním.

„Pan Koukal?“ konečně ho oslovili.

Zbytečná otázka, pomyslel si.

„Co to máte?“ ptali se dál. Ukázali na dárky.

Koukal měl u sebe husu, knihy a špici na stromek. Ta je zajímala nejvíc. Byla pečlivě zabalená, aby se nerozbila.

„To je špice na vánoční stromeček,“ vysvětloval tajným Koukal.

„Položte to tady na chodník a odstupte pět kroků zpět,“ nařídili mu.

„Půjdete s námi,“ řekli pak.

„Musím si vzít tu špici,“ odporoval.

Kupodivu souhlasili.

Vedli ho na Mozartovu ulici, kde už pro něj chystali celu. Šel před nimi, v rukou dárky, husu a špici. Bylo jasné, že Koukal se dnes domů nedostane.

Bohuslav Koukal se narodil 15. prosince 1905, žil v Brně-Žabovřeskách. Absolvoval obchodní akademii, v době před zatčením pracoval jako vedoucí oddělení Hypoteční banky v Brně. Měl čtyři děti. Věřící katolík Koukal byl aktivním členem Orla, za války byl tři roky vězněn a poté se dva roky skrýval na chatě poblíž Brna.

„Zavezeme věci k vám domů, když jsou ty Vánoce,“ nabídli se panové.

Pánové byli pečliví a pořádní, dárky poctivě doručili rodině. Mysleli to dobře. Děti opravdu budou mít Vánoce s husou, knihami a stromečkem se špicí. Bude to mít jen jednu drobnou vadu...

...slavit budou bez tatínka.

A přímo na Štědrý den i bez maminky.

Kočka leze dírou

Zatímco se tajně dohadují s Koukalem o špici na stromeček, jiní pánové vniknou do jeho bytu. Mají povolení k domovní prohlídce.

Mohou všechno.

Přehazují věci, prohledávají skříně a police. Je Štědrý den. Paní Koukalová prožívá nejhorší Vánoce svého života.

„Měla jsem spalničky, ležela jsem v obýváku, ale oni mě vyhnali,“ popisuje dcera Marie, které tehdy bylo šest let.

Měla vztek.

Ze vzteku si sedá ke klavíru.

Hraje.

Buší do kláves vší silou.

Umí jen dvě písničky. *Kočka leze dírou* je jedna z nich. „Vyhrožovali, že mi nařežou, jestli toho nenechám,“ vzpomíná Marie.

Kočka leze dírou...

Nenechala.

...pes oknem.

„Já do toho mlátila, co to šlo. Ze vzteku... Štvalo mě, že lezou do našich hraček, že je Štědrý den zkažený, že je všechno vzhůru nohama.“

Horší časy teprve přijdou. Koukalovy děti Vojtěch a Marie s maminkou v roce 1947. Archiv rodiny

Zachráněná fotka. Kurs Orla v Uherském Hradišti. Fotografie, která unikla vyšetřovatelům StB. Archiv rodiny

Uprostřed všeho nepořádku zůstal tím všudypřítomným zmatkem nedotčen jen klavír.

Pánové nemluví.

Babička brečí.

Marie hraje.

Kočka leze dírou,

pes oknem...

Je Štědrý den 1948.

Když tajní vyhnali Marii z obývacího, prohlédli gauč a zjistili, že uvnitř je úložný prostor. Jako truhla.

Byl plný starých fotografií, dopisů, pohlednic. Fotek z táborů, sportovních akcí, poutí, kterých se všichni tak rádi účastnili.

Pánové začali třídit. Přehrabovali a prohlíželi jeden dopis po druhém. Většinou mlčeli. Ostatně dost na tom, že museli poslouchat Mariino bušení do klavíru.

„Našli tam fotku a na ní bylo napsáno, že Varšava zdraví Paříž. Začali zjišťovat, jaké je spojení mezi Varšavou a Paříží. Mysleli si, že je to nějaká špionáž. Ale ve skutečnosti to byla jen fotka z tábora, kde chatky měly jména podle měst. Naši kluci bydleli v chatce, která se jmenovala Varšava. A zdravili kamarády, kteří bydleli v sousední jménem Paříž,“ popisuje dcera Marie.

Kdyby se to neodehrálo na konci roku 1948, bylo by to k smíchu.

Nakonec tajní usoudili, že fotografií je příliš mnoho. Nebyli schopni je roztrždit a pečlivě prohlédnout. Jednoduše je nasypali do pytle a odvezli.

„Už nám je nevrátili,“ vzpomíná Marie.

S fotografiemi odvezli do vězení i paní Koukalovou, ta se však druhý den směla vrátit domů. Pytel rodinných fotografií, dopisů a vzpomínek zmizel navždycky.

Na těch fotkách byla zachycena celá minulost Koukalovy rodiny i historie organizace, s níž byla rodina tradičně spojena. Jezdili na společné tábory, poutě, na divadelní představení či výlety, které členové organizace připravovali. Protože se jednalo z velké části o moravské katolíky, plánovali i tradiční pouť na Svatý Hostýn. Byla to prostě alternativa pro všechny, kteří nechtěli do Sokola. Oslovovali se mezi sebou bratři a sestry.

Ta organizace měla za první republiky přes sto tisíc členů.

Ta organizace se jmenovala Orel.

Vzhůru, orle!

Kvůli členství v Orlu se Bohuslav Koukal dostal do vězení už jednou. Na začátku nacistické okupace se domlouval s kolegy ze Sokola, jak by

Jozef Gabčík. Archiv Orla

se i Orel zapojil do odboje. „Orel byl připravený. Měli jsme vycvičené branné oddíly,“ napsal později ve svých vzpomínkách.

Zdá se, že písní *Vzhůru, orle slovanský, bílý orle náš*, která o půl století později bude znít přinejmenším hodně zastarale, tehdy lidé opravdu věřili.

A byli ochotni kvůli těm několika slovům ledacos riskovat.

Koukal byl však hned v roce 1939 zatčen, odvezen do Breslau (dnešní Wrocław). Ukázalo se, že Němci vědí všechno. „Věděli, co je náčelnická rada, kdo v ní je. Nejvíce je zajímalo,

kolika lidem velí člen náčelnické rady,“ vzpomínal Koukal.

Vlastně byl ten zájem Němců docela logický — okupantům vadila už

*Vzhůru, orle slovanský, bílý orle náš,
rodné země od věků byl jsi věrná stráž.
Silný spár a perut' máš, smělý je tvůj hled,
v srdci lásku k národu, v hrudi víry vznět,
s tebou půjdem kupředu, nikdy o krok zpět!
Byť i povstal vrahů val, zahřmí v český luh:
Vpřed jen, bratři, směle dál! K vítězství!*

Zdař Bůh!

Orelská hymna

sama organizace, která měla spojení na tisíce dobrovolníků v celé zemi. Ano, vypukne-li jednou povstání, toto bude nebezpečný nepřítel. Ostatně členy Orla byli i parašutisté Jozef Gabčík a Jan Kubiš, kteří provedli atentát na Heydricha.

Vzhůru, orle...

Komunistická spravedlnost I

Bedřich Pokorný, fanatický komunista, zpravodajce, muž určený na hodně špinavou práci, patřil kupodivu mezi Koukalovy brněnské známé. Když se stal náměstkem ministra vnitra, jel Koukal za ním, aby se přimluvil za jednoho svého známého: „Jde o Josefa Tvrdeho, který byl velitelem policie v Brně. Vy jste ho vyhodili a zakázali mu nosit uniformu, ale on by si přitom zasloužil spíš vyznamenání.“

„Všechno vím, všechno znám, choval se dobře,“ odpověděl Pokorný. „Ale podívej se, není komunista, nemůže sedět na takovém místě! Ať je rád, že dostal plnou penzi. Není komunista, nemůžu pro tebe nic udělat.“

Směšná píseň

Orelská organizace funguje. Na dny 21. a 22. února 1948 je do Prahy svolán nácvik pro vedoucí žáků. Z Břeclavi přijíždí orelský funkcionář Josef Papež. A s překvapením zjišťuje, že všechno je jinak. Únorová krize je v plném proudu. „Přijel jsem do Prahy brzy ráno, Václavské náměstí téměř prázdné, kameloti vykřikovali: Ministr Drtina se pokusil o sebevraždu. V místě nácviku nikdo.“

V prostoru vystoupení orelských cvičenců Papež s úžasem sleduje československé osudné drama. Únorová krize vrcholí — sjezd závodních rad požaduje demisi ministrů, kteří se postavili proti politice Gottwaldovy komunistické strany. Pokud by to někomu stále ještě nebylo jasné, ať se podívá: Lidové milice se objevily v ulicích Prahy. Poslední číslo časopisu

Josef Papež. Archiv Orla

Orel vychází 23. února.

Vzhůru, orle!

Je to směšná píseň.

V době únorového převratu je Koukalovi třiačtyřicet let. Absolvent obchodní akademie a úředník Hypoteční banky je v náčelnické radě Orla a nechce se jen tak smířit s tím, že s koncem demokracie skončí i Orel.

Copak ty tři roky v nacistickém vězení byly zbytečné?

Ale akční výbory v jednotlivých okresech a městech už pár dnů po únoru zabavují orelský majetek. Jak o to usilovali komunisté už před únorem, tělovýchovné organizace se v Československu sjednocují.

Ludvík Hlavačka se narodil 16. srpna 1911 ve Starém Městě u Uherského Hradiště, za války je zatčen, napsal osm ponížených žádostí o milost Adolfu Hitlerovi a unikl trestu smrti, když v jeho prospěch zasáhl protektorátní vůdce K. H. Frank. Po únoru 1948 se stává obávaným vedoucím úřadovny StB v Uherském Hradišti, později krajským velitelem v Gottwaldově (Zlíně). Od roku 1950 je plukovníkem a prvním velitelem Pohraniční stráže, zřizuje na hranicích minová pole a elektrické zátarasy, na nichž umírají desítky lidí. I když se dožije pádu komunismu, nebude nikdy potrestán. Zemřel v roce 2005.

Ludvík Hlavačka. Archiv bezpečnostních složek

Jan Pištělák. Archiv rodiny

Jana Pištěláka trápili elektrinou šest hodin. Pak už to nešlo, upadl do bezvědomí. Vincence Vlacha mučili elektrinou ještě předtím, než ho vůbec začali vyslýchat. Navíc měl v případě vypovídat jen jako svědek!

Peklo.

Elektrické peklo. Elektrické šoky vyvolávaly křeče, podráždění svalů. Mohly vést k poškození ledvin a ovlivnit srdeční činnost.

A také způsobit, že vězeň neudrží obsah svých střev.

A posere se.

Vítej v pekle, bílý orle!

Už ses posral?

Elektrinu nasadili na Koukala hned na začátku, když se ukázalo, že se nechce přiznat. Bili

ho také do šlapek, ale elektrina byla nejhorší.

Kdo nebyl zrovna silný, ten to nezvládl.

„Bylo to tam hrozné,“ vzpomínal Koukal.

Hned napoprvé vůbec nepochopil, o co jde. Zpočátku ho totiž mučili tak, že ho jen zbili do chodidel. Říkali tomu *baštonáda*.

„Když jsem měl rozbité šlapky od baštonády, tak mně Čáň strčil do bot takové plechy. Nevšiml jsem si, že k tomu vedou šňůry. Říkal jsem si: třeba chce, abych si zchladil nohy. Tak jsem si ty boty obul. Jen jsem je

měl obuté, zapnul to. Bylo to hrozné, moc hrozné. I já jsem řval," popisoval později Koukal.

Pak dostával elektrinu do nohou pravidelně.

Elektrické peklo.

„Zajímavé bylo, že se mě jednou ten darebák, ten řezník, ten Čáň, zeptal: Už ses posral? Říkám: Ne, proč?“

Tehdy tito soudruzi nás sami vyzývali, abychom se šli podívat na novou vyšetřovací pomůcku, tzv. elektrické boty, jejichž používání na vyšetřovancích bylo od počátku tajné, ale pak se mezi orgány prosllechlo. Šlo o vložky do bot, spojené elektrickými dráty do induktoru, s nímž orgán reguloval voltové napětí. Vložka byla asi 25 cm dlouhá a široká 6–7 cm. Vyšetřovanec si vložku musel dát do bot, obul se, botu zašněroval a orgán řídil proud. Reakce vyšetřovance byla ta, že se celé tělo, zvláště ruce a nohy začaly kroutit a vyšetřovanec zoufalstvím skákal až jeden metr od země. Mezi orgány bylo použití této pomůcky posuzováno jako jediné účinné i tehdy, když ani po bití vyšetřovanec nemluvil. Právě po velkém bití byly tyto boty nasazovány. Já jsem tyto boty viděl v činnosti jednou, a to v roce 1949 nebo 1950 v letní době, za účasti Antonína Vranky, u jednoho staršího člověka, pravděpodobně profesora z akce „Hrad“, fyzicky velmi zbídačeného, a to po dobu asi dvaceti minut, a po užití této metody vyšetřovanec začal hovořit...

*Z výpovědi bývalého pracovníka
Bezpečnosti Karla Hovězák
18. září 1956*

Teprve později se dozvěděl, že mnozí se na celu vraceli s podvlíkačkami v rukách.

A prali.

Koukal prát nemusel.

Zato měl tak zničené nohy, že se ještě dlouho potom šoural jen v papučích.

Přidají, ať si vzpomene!

Nešťastný Zhof z Velkých Karlovic je zatčen v zaměstnání. Přijeli si pro něj a odvezli do Vsetína na zámek. Bylo to mezi svátky, 27. prosince 1948.

Vůbec netuší, co ho čeká.

Privázali ho k posteli.

Leží na břiše a nohy musí položit na rám postele.

Pak to začne.

„Dva muži měli gumové obušky, mlátili mi do nohou. Bili, jako když se obilí mlátí. Byli sehraní, měli cvik,“ vyprávěl Zhof. „Když pendrekem bouchli do rámu postele, to jen zvonilo.“ Pak mu projeli prsty po šlapkách a musel běhat a dělat dřepy.

A pak znova...

...a znova běhat.

Začne jim nadávat do gestapa.

Není to nejlepší nápad.

Vytáhli elektrický mučicí přístroj. Přivezli si ho totiž s sebou z Hradiště. Ukázat kolegům, jak se to dělá.

„Ukazovali ostatním, jakou mají mašinku,“ říká Zhof.

Zhof si pamatoval na jednoho muže, kterého poznal až později. „Přidají, ať si vzpomene!“

Jiří Malášek se narodil 28. září 1909 v Čebíně u Tišnova. Pochází ze zemědělské rodiny, otec byl maloročník a spolumajitel vápenky, kterou založil. Malášek studuje na brněnské univerzitě matematiku a fyziku, potom učí na gymnáziu. V Čebíně je aktivní v orelské jednotě, cvičí na hrazdě. Od roku 1946 začíná pracovat na ministerstvu školství jako odborový rada, působí i v lidové straně. Po únoru 1948 je zbaven funkce, na ministerstvu zůstal jen jako úředník.

Ještě před zatčením. Jiří Malášek aktivně sportuje, jeho disciplínou je cvičení na hrazdě. Archiv rodiny

Jiří Malášek. Archiv rodiny

Alois Grebeníček. Archiv bezpečnostních složek

Jenže se vrátila a plākala.

Svého muže neviděla.

Příslušníci StB jí ale slíbili, že kapra manžellovi předají.

I zatčený má právo slavit Štědrý den.

Později se dozvěděla, že to byl jen trik. Její manžel byl už v noci převezen do Uherského Hradiště.

Kapra nejspíš snědli povedení příslušníci tajné policie.

Možná usoudili, že právo slavit Štědrý den mají v první řadě oni.

A že nešťastný Malášek si to v Uherském Hradišti vynahradí jinak.

Peklo

Vyšetřovna StB v Uherském Hradišti byla jistě jedním z nejhorších míst v tehdejším Československu.

Peklo.

Peklu velel Ludvík Hlavačka, k jeho podrýzým patřil Alois Grebeníček, Vladimír Zavadilík či Alois Čaň.

